

המשפט הישראלי

רון חריס

בעוד שבתחומי חיים אחרים - בטחוניים, מדיניים, כלכליים, התיישבותיים וחברתיים - הקים היישוב היהודי בתקופת המנדט תשתית יישובית ניכרת, לקראת הרגע של הקמת המדינה, הרי שעיקר הקיים בתחום המשפטי היה מדינתי-בריטי ולא קהילתי-יהודי. אמנם התקיימו בתקופה זו מערכת משפט דתית-רבנית, "משפט שלום" עברי-לאומי וולונטרי ו"משפט חברים" הסתדרותי, אך אלו לא אומצו על-ידי הזרמים הדומיננטיים בהנהגה היישובית הציונית ולא היוו בסיס למשפט המדינה העתידה. יום העצמאות, ה' באייר תש"ח, מצא אפוא את היישוב היהודי בארץ-ישראל ללא הצעת חוקה מוסכמת, ללא נוסחי חוקים או קודים הממתינים למימוש, ללא מוסדות משפטיים משל עצמו, עם מסגרת חוקתית וחקיקתית קולוניאלית, עם בתי-משפט מנדטוריים שחדלו לתפקד; בקצרה - ללא שיטה משפטית.

העשור הראשון היה תקופה של עיצוב ההסדרים המשפטיים של מדינת ישראל, הסדרים שרבים מהם עברו שינויים קטנים ותוספות קלות בלבד בתקופות מאוחרות יותר. בתקופה זו נקבעו מאפיינים אחדים של המשפט הישראלי: העדרה של חוקה כתובה הפך לגורם מרכזי בהווה הישראלית; עוצבה מערכת היחסים בין הרשות המחוקקת בעלת העליונות להלכה לבין הרשות המבצעת רבת העוצמה למעשה; נוצרו ההסדרים החשובים בתחומי השליטה על הקרקע והאזרחות הישראלית, שעייגנו משפטית את תוצאות מלחמת העצמאות ואת משמעות היותה של ישראל מדינה יהודית; הוקם מבראשית בית-המשפט העליון ונבחר דור השופטים לעשורים הבאים; ניתנו החלטות תקדימיות במגוון גדול של תחומי משפט ומחלוקות.

בדברים שלהלן אנסה להציג, בתמציתיות, את ההיסטוריה המשפטית של העשור הראשון ולהציע מיפוי ראשוני של תקופה פורמטיבית זאת. אנסה גם לשכנע, שנסיון להבין את ההיסטוריה המדינית, החברתית והתרבותית של התקופה ללא התייחסות לזיקה בין לבין התפתחות המשפט הישראלי באותה תקופה, ילקה בחסר.